

УДК 930.2:322(438)"1788/1791"

МЕДОВКІНА ЛІНА,*кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики
Донецького національного університету*

ЦЕРКОВНА ПОЛІТИКА РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ В РОКИ ЧОТИРИРІЧНОГО СЕЙМУ (1788-1791) У ВИСВІТЛЕННІ ВАСИЛЯ БІДНОВА

Стаття присвячена аналізу особливостей церковної політики Речі Посполитої 1788-1791 рр., законодавчих актів, які визначали юридичне становище православної церкви в цій державі, а також інтерпретації тогочасних подій та змісту документів відомим істориком церкви В. Бідновим. Окремо наголошено на тих заходах польської влади, яких слід було б уникати при формуванні сучасної церковної політики або, навпаки, було б бажано використовувати з метою збереження в країні суспільної злагоди та міжконфесійного порозуміння.

Ключові слова: церковна політика, католики, православні, уніати, православна єпархія, польський король, сейм.

Постановка проблеми і стан її вивчення. Одним із перспективних напрямів сучасної історичної науки є історія церкви, міжконфесійних відносин та релігійної політики держави. Це підтверджується зростанням кількості спеціальних історичних досліджень, монографій та статей із цієї тематики, які охоплюють різні хронологічні межі вітчизняної історії [2-12, 16]. Подібна ситуація є цілком виправданою з огляду на те, що Україна, з одного боку, залишається державою зі складною етноконфесійною структурою, що вимагає ґрунтовного вивчення історії міжконфесійних відносин у минулому. З іншого боку, наукова спадщина багатьох фахівців, які досліджували ці проблеми наприкінці ХІХ - протягом першої третини ХХ ст., нині залишається маловідомою, що пов'язано з особливостями державної політики щодо історії та істориків церкви, які зазнали фізичного знищення протягом 1920-1930-х рр. Саме тому сьогодні є актуальним аналіз наукових досягнень попередників з метою визначення перспективних тематичних напрямів церковно-історичних досліджень.

Метою публікації є аналіз одного з підрозділів ґрунтовної монографії відомого українського історика, бібліографа, архівіста, дослідника історії церкви Василя Біднова "Православная церковь в Польше и Литве (по Volumina Legum)" (Катеринослав, 1908), визначення передумов та особливостей конфесійної політики польського уряду та короля під час чотирирічного сейму 1788-1791 рр., а також окреслення тих кроків польської влади щодо православного населення українських земель, яких варто було би дотримуватися або, навпаки, уникати заради формування зваженої політики сучасної української держави в питаннях взаємодії світської та духовної влади, міжконфесійних відносин та мирної співпраці носіїв різних релігійних переконань.

Виклад основного матеріалу. Василь Олексійович Біднов (1874-1935), чия біографія вченого досліджувалася Д. Дорошенком, С. Наріжним, В. Уляновським [14], І. Саламахою [11], після закінчення в 1902 році навчання в Київській духовній академії переїхав до Катеринослава, де розпочав свою роботу на посадах викладача та помічника інспектора Катеринославської духовної семінарії (1903). У цей же час молодий дослідник брав участь у роботі Катеринославської вченої архівної комісії, де редагував її часопис та виконував обов'язки секретаря, видавав разом із Д. Дорошенком тижневик

"Дніпровські хвилі", заснував церковно-археологічний комітет тощо [14, 15].

Прагнучи закінчити свою духовну освіту, В. Біднов 1908 р. підготував, а в березні 1909 р. з успіхом захистив магістерську дисертацію "Православная церковь в Польше и Литве (по Volumina Legum)", в основу якої лягла його попередня курсова робота, виконана під керівництвом професора Київської духовної академії М. І. Петрова. Цю понад 500-сторінкову монографію не дарма вважають "найбільшою та найважливішою аналітичною працею" вченого [14, с. 82]. Вона складалася зі вступу, п'яти глав та висновків. Джерельну базу дослідження становило друге видання Volumina Legum (виправлене та доповнене) - зібрання законів Речі Посполитої від ХІV ст. до кінця ХVІІІ ст. Воно складалося із законів, статутів, сеймових конституцій та привілеїв Польсько-Литовської держави. Цей збірник, на переконання В. Біднова, дозволяв простежити історію "юридичного становища православної церкви в Польсько-Литовській державі", яку він поділив на п'ять періодів [1, с. VII]. Останній із них був присвячений подіям у період між першим та другим поділами Речі Посполитої, а точніше протягом чотирирічного сейму 1788-1791 рр. Цей період був дуже показовим, бо дозволив дослідникові виявити надзвичайно важливий в історії православної церкви та її взаємин із іншими конфесіями факт. Він полягав саме в тому, що лише загроза остаточної втрати державності та постійні втручання Російської імперії у внутрішні справи Речі Посполитої примусили короля та депутатів сейму визнати наявність у державі православного населення, необхідність захисту їхніх прав, проведення церковної реформи, потребу в утворенні єдиної православної єпархії із чіткою структурою. Однак, визнавши, що "релігія - готова зброя в руках російської імператриці", якою вона могла підняти українських селян і примусити їх виступити проти законної польської влади [1, с. 502], депутати сейму так і не спромоглися повністю зрівняти в правах православну, уніатську та католицьку церкву (чого вдалося досягти лише в 1930-х рр.), що стало однією з причин другого та третього поділу Польщі (1793 р. та 1795 р.), яка була стерта з політичної карти Європи майже на півтора століття.

Не переказуючи докладно зміст праці В. Біднова, зупинимось лише на тих кроках польської влади, які спричинили складну ситуацію в міжконфесійних стосун-

ках, а головне тих, які дозволяли її розв'язати. До речі, деякі із цих заходів з успіхом можна використовувати нині, аби уникати міжконфесійних конфліктів та zaangażованої участі церкви в політичних кризах.

Отже, як відомо, територія Галичини перебувала в складі Польщі ще з XIV ст., а після підписання Люблинської унії 1569 р. до складу Речі Посполитої додалися землі Волині, Київщини, Поділля, Брацлавщини. Протягом XVII ст., особливо під час Визвольної війни українського народу 1648-1654 рр., велася запекла боротьба за українські землі, яка врешті-решт закінчилася тим, що контроль над Правобережною Україною було встановлено Польщею, а над Лівобережною - Московією. На теренах останньої 1686 р. влада Київського патріарха була підпорядкована Московському митрополиту. На території, яка дісталася Речі Посполитій, окрім провідного католицького віросповідання, було протестантське (аріяни, соціани, кальвіністи тощо), православне і з 1596 р. - уніатське. Якщо ще врахувати вірменів, які сповідували християнство обох обрядів, прихильників іудаїзму та ісламу, стане зрозуміло, що країна була конфесійно строкатою. Однак основні суперечки відбувалися між католиками, уніатами та православними.

До першого поділу Польщі в 1772 р. польські королі та депутати сейму помічали проблеми православних, однак ішли їм на певні поступки лише тоді, коли в країні починалися народні бунти, що загрожували перерости у повстання чи війну. Саме тоді православним віруючим за підтримки козацтва, міщанства та дрібної шляхти вдавалося добитися визнання, повернути захоплені церкви та церковне майно, дістати дозвіл на депутатські місця в сеймі. Після 1772 р. на білоруських землях, які відійшли Росії, правлячий Синод вирішив відкрити на колишніх польських землях православну кафедру. Згідно з указом Катерини II вона була відкрита 1785 р., очолив її слуцький архимандрит Віктор Садковський. Факт призначення православного єпископа для польських областей був надзвичайно негативно сприйнятий як католиками, так й уніатами, бо вони пам'ятали, що в подяку Уманської різанини та Коліївщини не останню роль відіграло православне духовенство. Розбираючи передумови прийняття сеймових конституцій, які мали радикальним чином змінити правове становище православної церкви в Речі Посполитій [1, с. 451], В. Біднов зосередив увагу на аналізі тих документів, які відображали погляди короля, магнатів та шляхти, що належали до різних політичних партій, католицького духовенства в самій Польщі та у Ватикані, уніатських священників і російського уряду. На підставі інформації, яку історик вдалося вилучити з *Volumina Legum* та інших джерел, він зазначив, що польські правлячі кола досить довго зволікали з реформами й боялися цілком надуманої загрози, яку вони вбачали в імовірних "хлопських бунтах". Заарештувавши В. Садковського та його оточення, яких звинуватили в підбурюванні православної населення проти польської влади, слідчі не вдовзі зрозуміли, що проблема полягала не стільки в тому, що православні можуть піднятися на бунт, спровокований російськими маркітантами, піліпонами чи солдатами, що вільно пересувалися теренами Польщі. З'ясувалося, що підбурювання православних проти влади польського короля відбувалося опосередковано, через те, що на теренах польської держави діяла ціла православна єпархія, владика якої був підпорядкований російському Св. Синоду, отримував від нього всілякі службові інструкції та вказівки, йому ж відправляв усі звіти щодо справ єпархії [1, с. 476]. В. Садковський, який не закликав селян бити панів та шляхту, натомість розсилав маніфести російській імператриці з наказом віруючим молитися про дарування перемоги російській

армії над турками (якраз тривала російсько-турецька війна), замовляти молебни з приводу взяття Очакова, а також з okazji дня народження монархині. До того ж єпископ розсилав надруковані в Росії книги "Сокращенный Катехизис", у якому була священниця присяга з клятвою у вірнопідданстві російській імператриці та "О победе на супостаты" [Там само, с. 476]. Ці книги відвертали православне населення польської держави від присяги на вірність королю й водночас вимагали присяги на користь іншого монарха. Така небезпека втрапила підданним виявилася значно більшою загрозою державі, аніж уявні народні бунти. Саме розуміння цієї ситуації продемонструвало польським депутатам, які займалися вивченням цієї справи, необхідність докорінних реформ та потребу змін погляду на православ'я в Польщі в цілому. На думку депутації, покровительство російської імператриці православним віруючим треба було замінити покровительством короля та уряду Речі Посполитої [Там само, с. 478], роз'єднані церкви потрібно було об'єднати "любов'ю до вітчизни" [Там само, с. 479], надію на іноземного монарха замінити виконанням спільних законів та звільненням від будь-яких чужих впливів [Там само, с. 480]. Із цією метою було видано універсал, у якому, зокрема, зазначалося, що проголошення релігійної свободи ліквідує джерело нещастя країни, знищить ті пружини, які під покровом релігії оволодівали неосвіченими умами [Там само]. Після оприлюднення цього документа сейм, який розпочав свою роботу 6 жовтня 1788 р., вирішив нарешті розпочати організацію православної польської церкви, незалежної від російського Синоду й підпорядкованої Константинопольському патріарху. Для створення положення про православ'я в Польщі були проведені три собори в Слуцьку, Бресті та в Україні й обрані депутати до генеральної конгрегації, яка мала відкритися 15 травня 1791 р. Враховуючи те, що не всі православні священники могли вчасно добратися до Пінська, відкриття засідання було перенесене на 15 червня. Уперше, як відзначив В. Біднов, у Речі Посполитій положення про православних мало переслідувати одну мету: будь-який підданий, незалежно від віросповідання, перш за все має бути вірним королю та законам держави, а вже вибір віросповідання - то є особиста справа кожного. Так само вперше було заявлено про бажання дізнатися про реальну кількість православних віруючих у країні, про кількість їхніх церков, їхній стан, територію, що їм належала, потреби в ремонті, а також кількість священницьких удів та сиріт, які потребували допомоги. Усі кроки влади назустріч православним віруючим досягли, на думку В. Біднова, своєї мети: вони виявили бажання скористатися наданим їм правом і надіслали до Пінська необхідну кількість депутатів (24 ченці, 21 священник, 51 світська особа) [1, с. 486-487]. Виявили свій інтерес до події й католики, уніати та представники влади. Засідання конгрегації було урочисто відкрите 15 червня в церкві Богоявлення Михайлом Кохановським - послом Сандомирського воєводства. Далі, як засвідчив учений, православним було надане право на конфіденційне обговорення питань, легалізацію своїх повноважень та деякі організаційні заходи. Під час першого публічного засідання, яке відбулося 1 червня, члени конгрегації висловили подяку королю й станам за покровительство, заявили про свою вірність та бажання захищати вітчизну разом із іншими підданими й прийняли Правила щодо порядку справ та управління православною церквою. Вони склалися з 11 пунктів. Їхня сутність зводилася до того, що віднині православна церква в Польщі оголошувалася залежною від Константинопольського патріарха, вона отримувала нову організацію свого управління та широке

застосування виборчого права при заміщенні вакантних посад [1, с. 488].

Далі В. Біднов докладно виклав зміст кожного пункту, які не лише детально пояснювали зазначені вище положення, але й прописували навіть такі дрібниці, як обов'язкова вимога відкривати школи при церквах, де навчання могло вестися двома мовами: польською та українською, а також заснування шпиталів для утримання найбільш бідних прихожан [1, с. 492]. Усі згадані пункти Постанови Пінської генеральної конгрегації пішли на затвердження сеймом, а обрана консисторія вже від 6 липня 1791 р. розпочала виконувати свої церковно-адміністративні функції. Як зазначив В. Біднов, генеральна консисторія з перших же кроків хотіла довести вірність православного населення Речі Посполитої своїм королю та уряду, однак це зовсім не означало припинення багатомовної ворожнечі між католиками, уніатами та православними [1, с. 493]. Подальше обговорення Постанови Пінської конгрегації показало, що упередження набагато частіше опановують розумом людей, ніж раціональні доводи та здоровий глузд. Чотирирічний сейм врешті-решт затвердив Постанову й прийняв відповідну конституцію із цього приводу, але вона не зрівняла православ'я з іншими конфесіями, не надала православному митрополиту місце в сенаті, не повернула православним церкви та інше майно, а головне - християни грецького обряду так і не дістали підтримки короля. Спроба здравомислячих громадян Речі Посполитої надати суспільству справжню свободу віросповідання була схвальною перед обличчям зовнішньої загрози, однак було занадто пізно. За кілька років величезна держава була розділена й зникла з карти Європи.

В. Біднов у висновках своєї ґрунтовної праці вказав на найбільш очевидні наслідки політики ігнорування міжконфесійних стосунків та надання переваги світській владі лише одній церкві в багатоконфесійній державі. Насправді їх було значно більше. Деякі з них залишаються актуальними до сьогодні. Саме тому докладне вивчення наукового доробку істориків церкви, які займалися вивченням проблем духовної освіти, становища тієї чи іншої церкви в державі, контактів між православними різних патріархатів із вселенськими патріархами, втручання світської влади в релігійні та церковні справи, залишається актуальним завданням сьогодення. Ці знання дають цінний досвід, який необхідно використовувати у формуванні сучасної політики української держави щодо численних релігійних конфесій заради збереження держави та суспільної злагоди.

Оцінюючи працю В. Біднова, відомий історик церкви К. Харлампович зазначив, що вона була гідна Макарієвської премії. Інші рецензенти відзначали "велику ерудицію та ретельність автора, фактологічну доказовість його концепції та значну наукову цінність праці" [14, с. 83]. На жаль, учений більше не повернувся до проблеми, яку виклав на сторінках монографії, що залишає цей напрям перспективним та привабливим для сучасних дослідників.

Висновки

Таким чином, новизна даної розвідки полягає:

- 1) у поверненні з історичного небуття ґрунтовної праці одного з відомих дослідників української минушнини - В. Біднова, яка незаслужено була забута;
- 2) докладному аналізові одного з розділів його монографії "Православна церковь в Польше и Литве (по Volumina Legum)" (Катеринослав, 1908), зміст та висновки якого залишилися найбільш актуальними для сьогодення;
- 3) заактуалізовано окремі положення цієї праці для сьогодення;

4) проаналізовано окремі заходи уряду Речі Посполитої, описані в книзі В. Біднова, з позиції їхнього імовірного використання в сучасних багатоконфесійних державах, зокрема, Україні;

4) доведено актуальність церковно-історичних досліджень на сучасному етапі розвитку української науки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беднов В. А. Православная Церковь в Польше и Литве (по Volumina Legum) / В. А. Беднов. - Екатеринослав : Тип-я С. И. Барановского, 1908. - XVII+509 с.
2. Бойко Т. Г. Православне духовенство в суспільному житті України 20-30-х рр. XX ст. : дис... канд. іст. наук : 07.00.01 / Т. Г. Бойко; Запорізький нац. ун-т. - Запоріжжя, 2005. - 232 с.
3. Бойко О. В. Протидія православної церкви і громадськості антирелігійному наступу держави у 20-30-ті роки XX ст. (на матеріалах Півдня України) : дис... канд. іст. наук : 07.00.01 / О. В. Бойко; Дніпропетровській нац. ун-т. - Дніпропетровськ, 2007. - 258 с.
4. Киридон А. М. Державно-церковні відносини в радянській Україні (1917-1930 рр.) : дис... д. іст. наук : 07.00.01 / А. М. Киридон; Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. - К., 2006. - 531 с.
5. Медовкіна Л. Ю. Долі істориків церкви в тоталітарній державі: О. О. Дмитрієвський та І. І. Соколов / Л. Ю. Медовкіна // Гілея: Збірник наукових праць. Вип. 79. - К., 2013. - С. 95-97.
6. Медовкіна Л. Ю. І. І. Соколов: трагічна доля історика церкви / Л. Ю. Медовкіна // Грані історії. - 2013. - Вип. 6. - С. 318-322.
7. Медовкіна Л. Ю. І. І. Соколов про взаємостосунки східної грецької та української православної церков протягом XVII-XVII ст. / Л. Ю. Медовкіна // Історичні і політологічні дослідження. - 2013. - № 3 (53). - С. 122-129.
8. Медовкіна Л. Ю. К. В. Харлампович як історик церкви / Л. Ю. Медовкіна // Драгоманівські історичні студії: збірник наукових праць молодих істориків. - К.: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. - 2013. - № 1 (5). - С. 529-538.
9. Перевезій В. О. Просвітницька діяльність Української греко-католицької церкви в 20-30-х роках XX ст.: дис... канд. іст. наук : 07.00.01 / В. О. Перевезій; Національний педагогічний ун-т ім. М. Драгоманова. - К., 1998. - 235 с.
10. Рубльова Н. С. Політика радянської влади щодо римокатолицької церкви в Україні у 20-30-ті рр. XX ст. : дис... канд. іст. наук : 07.00.01 / Н. С. Рубльова; НАН України, Ін-т історії України. - К., 1999. - 234 с.
11. Саламаха І. В. Громадсько-політична та наукова діяльність В. О. Біднова (кін. XIX ст. - 1935) : дис... канд. іст. наук : 07.00.01 / І. В. Саламаха; Запорізький держ. ун-т. - Запоріжжя, 1998. - 225 с.
12. Сітарчук Р. А. Діяльність протестантських конфесій у радянській Україні в контексті її державної політики (20-30-ті рр. XX ст.): дис... канд. іст. наук : 09.00.11 / Р. А. Сітарчук; Полтавський держ. педагогічний ун-т ім. В. Короленка. - Полтава, 2001. - 222 с.
13. Трембицький А. М. Наукова та громадська діяльність Євфимія Йосиповича Сіцинського (70-ті роки XIX - 30-ті роки XX ст.) : дис... канд. іст. наук : 07.00.01 / А. М. Трембицький; Кам'янець-Подільський держ. ун-т. - Кам'янець-Подільський, 2005. - 284 с.
14. Уляновський В. І. В. О. Біднов / В. І. Уляновський // Український історичний журнал. - 1992. - № 10/11. - С. 86.
15. Уляновський В., Біднов Василь Олексійович / В. Уляновський, О. Ясь // Енциклопедія історії України. - Т. 1. (А-В) - К.: Наукова думка, 2003. - С. 269-270.
16. Швидкий В. П. Громадсько-політична, культурно-освітня та наукова діяльність О. Г. Лотоцького (1890-і - 1939-і рр.) : дис... канд. іст. наук : 07.00.01 / В. П. Швидкий; НАН України, Ін-т історії України. - К., 2000. - 248 арк.

Медовкина Лина,

кандидат исторических наук, доцент кафедры международных отношений и внешней политики
Донецкого национального университета

ЦЕРКОВНАЯ ПОЛИТИКА РЕЧИ ПОСПОЛИТОЙ В ГОДЫ ЧЕТЫРЕХЛЕТНЕГО СЕЙМА (1788-1791) В ОСВЕЩЕНИИ ВАСИЛИЯ БЕДНОВА

Статья посвящена анализу особенностей церковной политики Речи Посполитой 1788-1791 гг., законодательных актов, которые определяли юридическое положение православной церкви в этом государстве, а также интерпретациям тех событий и содержания документов, осуществленных историком церкви В. Бедновым. Показано, что в своем освещении автор акцентирует внимание на тех действиях польской власти, которых следовало бы избегать при формировании современной церковной политики или, наоборот, было бы желательно использовать с целью сохранения в стране общественного мира и межконфессионального взаимопонимания.

Ключевые слова: церковная политика, католики, православные, униаты, православная епархия, польский король, сейм.

Medovkina Lina,

Ph.D in History, Assistant Professor of Department of International relations and foreign policy,
Donetsk National university

CHURCH POLICY RZECZPOSPOLITA DURING SEJM (1788-1791) IN THE MONOGRAPH OF BASIL BIDNOV

The history of the church, inter-confessional relations and religious policies of the state is one of the developing areas of today's historical studies. An increasing number of special historical researches, papers, articles devoted to these issues, covering different periods in the history of our country, were a proof to that. Such interest is well justified as Ukraine is a country with complex ethnical and confessional set-up. This calls for deep insight into the history of relations between different confessions in the past. The article analyses specific features of the church policies of the Polish-Lithuanian Commonwealth during the four year parliament (Sejm) of 1788-1791, acts of law adopted in that period that set legal grounds for the status of the Orthodox Church in the state, and studies the interpretation of those events and documents by church historian V. Bednov. Special attention was paid to the analysis of the actions of the Polish authorities to be avoided in today's church policies or, alternatively, to be encouraged today to maintain public peace and inter-confessional dialogue in the country. In his work, V. Bednov described in details all clauses of the Resolution of the General Congregation held in Pinsk, which were later legitimised by the Polish parliament (1791) and confirmed in the special Sejm constitution. This document was intended to dramatically change the status of the Orthodox Church in the Polish-Lithuanian Commonwealth. Yet, time was lost, and prejudices that prevented the document from being adopted without limitations became one of the factors further resulting in the disappearance of the Polish-Lithuanian Commonwealth as an independent state after the second (1793) and third (1795) partitions. These prejudices did not help to resolve controversies between Catholic, Uniate and Orthodox Christians either. The work of V. Bednov analysing the above issues was highly praised by his contemporaries. Yet, the scholar never returned to this topic in his studies, which makes this area very promising for modern researchers.

Keywords: church policy, Catholics, Orthodox, Uniates, Orthodox Diocese, King of Poland, the Sejm.

REFERENCES

1. Bednov V. A. (1908), *Pravoslavna tserkov v Polshe i Litve* (po Volumina Legum) [The Orthodox Church in Poland and Lithuania (based on Volumina Legum)], Yekaterinovslav, 509 p. (rus).
2. Bobko T. G. (2005), *Pravoslavne dukhovenstvo v suspilnomu zhytti Ukrainy 20-30-kh rr. XX st.* [Orthodox Clergy in the Public Life of Ukraine in the 1920s and 1930s], Thesis for the degree of candidate of historical sciences in specialty 07.00.01, Zaporizhzhya National University, Zaporizhzhia, 232 p. (ukr).
3. Boiko O.V. (2007), *Protydiia pravoslavnoi tserkvy i hromadskosti antyrelihiinomu nastupu derzhavy u 20-30-ti roku XX st. (na materialakh Pivdnia Ukrainy)* [Resistance of the Orthodox Church and Society to Religious Persecution by the State in the 1920s and 1930s (based on Materials on Southern Ukraine)], Thesis for the degree of candidate of historical sciences in specialty 07.00.01, Dnipropetrovs'k National University, Dnipropetrovs'k, 258 p. (ukr).
4. Kyrydon A. M. (2006), *Derzhavno-tserkovni vidnosyny v radianskii Ukraini (1917-1930 rr.)* [Relations between the Church and the State in Soviet Ukraine (the 1917-30s)], Thesis for the degree of doctor of historical sciences in specialty 07.00.01, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, 531 p. (ukr).
5. Medovkina L.Y. (2013), *Doli istorykiv tserkvy v totalitarniy derzhavi: O. Dmytriiivskiy, I.I. Sokolov* [The Destinies of Church Historians in a Totalitarian State: O. Dmytriiivskiy, I. Sokolov], in *Hileia*, 79, Kyiv, pp. 95- 97 (ukr).
6. Medovkina L.Y. (2013), *I.I. Sokolov: trahichna dolia istoryka tserkvy* [I.I. Sokolov: the Tragic Destiny of the Church Historian], in *Hrani Istorii*, 6, pp. 318-322 (ukr).
7. Medovkina L.Y. (2013), *I.I. Sokolov pro vzaiemostosunku skhidnoi hretskoi ta ukrainskoi pravoslavnoi tserkov protiahom XVII-XVII*

st. [I.I. Sokolov about Relations Between the Greek and Ukrainian Orthodox Churches in the 17th and 18th centuries], *Istorychni i Politolohichni Doslidzhennia*, 3 (53), pp.122-129 (ukr).

8. Medovkina L.Y. (2013), K.V. Kharlampovych yak istoryk tserkvy [K.V. Kharlampovych as a Church Historian], *Drahomanivski Istorychni Studii*, Dragomanov National Pedagogic University, Kyiv, 1 (5), pp. 529-538 (ukr).

9. Perevezii V. O. (1998), *Prosvitnytska diialnist Ukrainkoi hreko-katolytskoi tserkvy v 20-30-kh rokakh XX st.* [Educational Activities of the Ukrainian Greek Catholic Church in the 1920s and 1930s], Thesis for the degree of candidate of historical sciences in specialty 07.00.01, Dragomanov National Pedagogic University, Kyiv, 235 p. (ukr).

10. Rublova N.S. (1999), *Polityka radianskoi vladu shchodo Rymo-katolytskoi tserkvy v Ukraini u 20-30-kh rokakh XX st.* [The Policy of the Soviet system regarding the Roman Catholic Church in Ukraine in the 1920s and 1930s], Thesis for the degree of candidate of historical sciences in specialty 07.00.01, The Institute of History of Ukraine, the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, 234 p. (ukr).

11. Salamakha I.V. (1998), *Hromadsko-politychna ta naukova diialnist V.O. Bidnova (kin. XX st. - 1935)* [The Civil and Scientific Activities of V.O. Bidnov (late 19th century - 1935)], Thesis for the degree of candidate of historical sciences in specialty 07.00.01, Zaporizhzhya National University, Zaporizhzhia, 225 p. (ukr).

12. Sitarchuk R.A. (2001), *Diialnist protestanskykh konfesii u radianskii Ukraini v konteksti ii derzhavnoi polityky (20-30-ti rr. XX st.)* [Activities of Protestant Confessions in Soviet Ukraine within the Context of its Public Policies (the 1920s and the 1930s)], Thesis for the degree of candidate of historical sciences in specialty 09.00.11, Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Poltava, 222 p. (ukr).

13. Trembytskyi A. M. (2005), *Naukova i hromadska diialnist Yevfimii Yosypovycha Sitsinskoho (70-ti XIX - 30-ti roky XX st.)* [Scientific and Civil Activities of Yevfimii Yosypovych Sitsynskiy (the 1870s to the 1930s)], Thesis for the degree of candidate of historical sciences in specialty 07.00.01, Kamianets-Podilsk State University, Kamianets-Podilsk, 284 p. (ukr).

14. Ulianovskiy V.I. (1992), V.O. Bidnov, *Ukrainskyi Istorychnyi Zhurnal*, 10/11, p. 86, (ukr).

15. Ulianovskiy V.I., Yas O. (2003), Bidnov Vasyl Oleksiiovych [Vasyl Oleksiiovych Bidnov], *Entsyklodepia Istorii Ukrainy*, Vol. 1, Naukova dumka, Kyiv, pp. 269-270 (ukr).

16. Shvydkyi V.P. (2000), *Hromadsko-politychna, kulturno-osvithnia ta naukova diialnist O.H. Lototskoho (1890-i - 1939-i rr.)* [Civil, Educational and Scientific Activities of O.H. Lototskyi (the 1890s - 1939)], Thesis for the degree of candidate of historical sciences in specialty 07.00.01, The Institute of History of Ukraine, the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, 248 p. (ukr).

© Медовкіна Ліна

Надійшла до редакції 19.02.2014

УДК 908

МІХЕСВА ОКСАНА,

*доктор історичних наук, доцент, професор кафедри соціології управління
Донецького державного університету управління*

"СПЕЦОЇДСТВО" ТА "СПЕЦОМАНІЯ": РАДЯНСЬКА ВЛАДА ТА ІНЖЕНЕРНО-ТЕХНІЧНІ ФАХІВЦІ ДОНБАСУ НА ПОЧАТКУ 1920-х рр.

У статті відображені особливості ставлення радянської влади до фахівців інженерно-технічного напрямку, які працювали на керівних посадах на підприємствах і шахтах Донбасу на початку 1920-х рр. Автор уводить в науковий обіг невідомий раніше секретний документ, який наочно демонструє, що на початку 1920-х років радянська влада у проведенні політики щодо фахівців Донбасу зробила ставку на сегментацію даної групи; тож поступова "радянська інженерно-технічних працівників мала відбутися в результаті внутрішніх протиріч і конкурентної боротьби в їх середовищі. Цей самий документ окреслює і основні напрямки стеження за фахівцями, в результаті чого була створена необхідна інформаційна база для звинувачень в ході "спецоїдівських" процесів кінця 1920-х - 1930-х років.

Ключові слова: інженерно-технічні фахівці; Донбас; нова економічна політика; "спецоїдство"; "спецоманія".

Постановка проблеми. Проблема взаємодії радянської влади та дореволюційних спеціалістів, залучених до роботи в промисловості Донбасу як предмет наукових досліджень розглядається переважно в контексті так званих "спецоїдівських" процесів (у першу чергу "Шахтинсь-

кої справи"), що розпочинаються з кінця 1920-х років. Однак не менш цікавим є попередній період, від моменту встановлення радянської влади в Донбасі й до початку широкого наступу на дореволюційних спеціалістів. Суперечливий характер соціальної позиції інженерно-